

УДК: 159.9: 159.923: [34.08: 343.85: 351.741]
 DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2018-9-10-14>

Денис Малєєв,
 кандидат психологічних наук, доцент кафедри
 психології та розвитку особистості,
 Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
 вул. В. Стуса, 47, м. Краматорськ, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ФАХІВЦІВ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ

Стаття присвячена розгляду проблеми розвитку професійної надійності працівників підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України в процесі психологічного забезпечення службової діяльності. Визначено структуру індивідуально-психологічних особливостей працівників з оптимальним рівнем професійної надійності. Застосування методик «Особистісний опитувальник морально-правової надійності особистості» (Є. Ю. Стріжов); «Експертна оцінка особистості співробітника» (Б. Г. Бовін); тест «Смисловитеві орієнтації (СЖО)» (Д. О. Леонтьєв); модифікований варіант методики «Репертуарні рішення» Дж. Келлі дозволили дослідити специфічні особливості семантичної сфери досліджуваних із різним рівнем професійної надійності, виявити особистісні конструкти професійної свідомості працівників підрозділів превентивної діяльності та концептуальних уявлень досліджуваних про ідеальний, взірцевий образ надійного поліцейського на підставі аналізу своїх професійно важливих якостей і змісту своєї діяльності. Емпіричним шляхом доведено, що психологічним чинником розвитку професійної надійності працівників підрозділів превентивної діяльності є морально-сміслова детермінація поведінки особистості.

Ключові слова: професійна надійність, професійно важливі якості, особистісні конструкти, смисловитеві орієнтації.

Вступ

Серед ключових завдань діяльності працівників підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України в умовах проведення АТО є виявлення та вилучення зброї, боєприпасів, вибухових речовин, виявлення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до діяльності незаконних збройних формувань, розкриття та профілактика правопорушень. Реалізація подібних завдань працівниками Національної поліції України проходить не просто в складних, а переважно екстремальних умовах. Негативними наслідками цього є висока плинність, нестача кадрів, збільшення показників дисциплінарних порушень, зловживання службовим становищем, особистісні трансформації (деформації, стагнації, регрес у професійній діяльності) правоохоронців. Подолання цих негативних явищ і тенденцій вимагає від працівників високого рівня розвитку професійної надійності.

Під професійною надійністю працівника підрозділу превентивної діяльності розуміємо інтегральне психологічне утворення, представлене сукупністю компонентів особистісних структур, які забезпечують стабільність особистісно-функціонально-діяльнісних показників працівника в процесі трансформації соціокультурного простору (умови професійної соціалізації, зміни правової культури, сепаратизм, екстремізм, тероризм) на соціальному, суб'єктному й індивідуальному рівнях.

Проблема професійної надійності особистості в психологічній науці є маловивченою, що пов'язано із

первинним прикладним вивченням проблеми надійності по відношенню до характеристик роботи системи «людина-АСУ», «людина-техніка». Така ситуація актуалізує вивчення проблеми «професійної надійності» особистості в системі «людина – людина» та встановлення психологічних чинників, що сприяють формуванню цього явища (Maleev, 2016).

Дослідження деяких авторів (Бессонова, 2011; Волков, 2010; Куашева, 2011) дозволяють виділити світоглядні та ціннісні передумови розвитку професійної надійності, визначити й здійснити прогноз формування особистісних структур, що забезпечують чесне, відповідальне ставлення особистості до своєї праці, відданість інтересам організації, дисциплінованість і сумлінність на службі (Малєєв, 2016).

Встановлено, що надійність набагато міцніше (за кількістю та тісністю кореляцій) взаємопов'язана з цінностями, ніж з іншими особливостями особистості, включаючи навіть функціональні стани. Більш докладний аналіз отриманих даних розкриває взаємозв'язок показників надійності з ціннісними орієнтаціями особистості та дозволяє встановити ціннісні детермінанти надійності. Тобто цінності набувають найбільшого значення, тоді як функціональні стани й особливості особистості відіграють другорядну роль у забезпеченні надійності професійної діяльності (Бессонова, 2011).

Надзвичайно цінними у вивченні феномену надійності в професійній діяльності співробітників ОВС є дослідження показників життєстійкості та специфіки ціннісно-сміслових уподобань особистості, які

опосередковуються особливостями її суб'єктивної позиції та екзистенціального самовизначення. Загальна життєстійкість особистості підвищується за узгодженості її життєвих принципів із реальною поведінкою і життєвих принципів із груповими цінностями (незалежно від їх змісту) у разі високої осмисленості життя і можливості його контролю (Куашева, 2011).

Професійна діяльність, у тому числі й специфіка діяльності співробітників ОВС, зумовлює особистісні трансформації, що істотно впливають на особливості професійної самореалізації (Волков, 2010). Динаміка трансформацій особистісної сфери працівників правоохоронних органів на різних рівнях професійної самореалізації виявляється в проявах стійких світоглядних настанов, смисложиттєвих стратегій, що забезпечують можливість пережити досвід зв'язків зі світом у контексті професійної діяльності як стійке відношення, що включає в себе суб'єктивне відчуття джерела власного досвіду (прийняття рішення, відповідальність, виділення значущих професійних перспектив).

Мета статті – висвітлити й обґрунтувати результати емпіричного дослідження ціннісно-смислової сфери особистості працівників підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України як чинника забезпечення їх професійної надійності.

Завдання дослідження: розробити комплекс психодіагностичних методів емпіричного дослідження професійної надійності працівників підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України; визначити специфічні особливості смисложиттєвих орієнтацій і семантичної сфери досліджуваних із різним рівнем професійної надійності; виділити структуру семантичних ознак (конструктів) ставлення особистості поліцейського до правоохоронної діяльності.

Методи дослідження

У процесі теоретичного вивчення проблеми та науково-експериментальної роботи використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження:

а) теоретичні: аналіз наукової літератури та керівних документів, що стосуються організації діяльності правоохоронних органів України, узагальнення отриманої інформації, системний аналіз й інтерпретація емпіричних даних, класифікація, побудова аналогій, структурно-функціональне моделювання;

б) емпіричні: «Особистісний опитувальник морально-правової надійності особистості» (Є. Ю. Стріжов); «Експертна оцінка особистості співробітника» (Б. Г. Бовін); тест «Смисложиттєві орієнтації (СЖО)» (Д. О. Леонтьев); модифікований варіант методики «Репертуарні решітки» Дж. Келлі.

в) методи математичної статистики (кореляційний аналіз, факторний аналіз), що забезпечують якісний і кількісний аналіз результатів.

Дослідження проводилось з 2015 по 2016 рік на базі Краматорського відділу поліції ГУНП в Донець-

кій області (n = 74), Покровського відділу поліції ГУНП в Донецькій області (n = 68) та ВПЗ УКЗ ГУНП в Донецькій області, м. Маріуполь (n = 76). Усього в дослідженні взяли участь 218 осіб.

Результати дослідження

За результатами використання методик «Особистісний опитувальник морально-правової надійності особистості» (Стріжов, 2011), «Експертна оцінка особистості співробітника» (Бовін, 2007) досліджуваних було розподілено на три групи, враховуючи професійний досвід, розвиток професійно важливих якостей, стаж роботи за фахом, результати практичної діяльності: до 1 групи – оптимальний рівень професійної надійності – увійшла 71 особа віком від 21 до 38 років. Стаж служби в правоохоронних органах становить від 2 до 10 років. Рівень морально-правової надійності високий. Дотримуються традиційних моральних цінностей, прагнуть жити по правді і совісті. Враховують і застосовують традиційні моральні норми в своїй поведінці. Визнають свою особисту відповідальність перед іншими людьми за дотримання моральних норм. Розуміють необхідність дотримуватися цих норм. Стійкі до норм еґоїстичної, прагматичної і кримінальної моралі. Характерне розуміння праці як першооснови благополуччя людини. Помірковане ставлення до грошей і багатства. Наднормативна активність вважається цілком звичайним відношенням до праці.

До 2 групи – достатній рівень професійної надійності – увійшли 74 спеціаліста від 20 до 40 років. Стаж служби в правоохоронних органах становить від 2 до 12 років. Мають середній рівень морально-правової надійності. Дотримуються моральних цінностей головним чином під впливом соціального оточення та контролю керівників. Можуть обмежувати свою поведінку, якщо воно може завдати шкоди іншим людям. Моральні поняття і норми в структурі менталітету не осмислені і не перевірені на практиці, вони існують у свідомості у формі соціальних стереотипів і емоційних переживань. Відповідальність за аморальну поведінку визнається умовно, моральні норми при обґрунтуванні своїх вчинків застосовуються обмежено. У свідомості проявляється конфлікт між традиційними моральними цінностями й універсальними цінностями індивідуалізму та прагматизму.

До 3 групи – знижений рівень професійної надійності – увійшли 73 фахівця віком від 21 до 33 років. Стаж служби в правоохоронних органах становить від 1 до 9 років. Мають низький рівень морально-правової надійності, який можна віднести до прагматичної та корисливої стадії розвитку. Вищими цінностями є гроші, приватна власність, особиста свобода та матеріальний успіх. Ця категорія працівників відрізняється готовністю до ризику, розвиненою мотивацією досягнення успіху. Виявляється негативна тенденція до зниження значення моральних норм. Сенси етичних понять «чесність», «справедливість», «гідність» носять абстрактний характер і з особистими

інтересами не перетинаються. Процеси моральної саморегуляції, прийняття рішень, самовідношення і самоконтролю знаходяться під сильним впливом цінностей індивідуалізму та прагматизму (Maleev, 2016).

Ціннісно-смысловий компонент професійної надійності вивчався за методикою «Смысловиттєві орієнтації (СЖО)» Д. О. Леонтьєва, модифікацією методики «Purpose-in-Life» Дж. Крамбо, Л. Махолік (Леонтьєв, 2000; Crumbaugh, 1968, 1964; Maholick, 1964); модифікованим варіантом методики «Репертуарні грати» Дж. Келлі (Kelly, 1963). За основу модифікованої методики було взято класичний варіант репертуарних грат, відомий як «оцінні грати».

Методика «Тест смысловиттєвих орієнтацій» (СЖО) включає в себе п'ять чинників, які можна розглядати як складові сенсу життя особистості. Отримані чинники свідчать, що в 3 групі є мета в житті, висока насиченість життя (процес життя) – 31,4 %, задо-

воленість самореалізацією (результативність життя) – 32,7 %. Семантика цих категорій описує як мету (майбутнє), так і процес життя (сьогодення) і співвідноситься з результатом (минулим) (табл. 1).

Характерним є те, що усвідомленість життя в досліджуваних тісно пов'язана з внутрішнім локусом контролю, стійким світоглядним переконанням у тому, що контроль за життям можливий (керованість життя), досліджувані віряють у власну здатність здійснювати такий контроль.

У 1 та 2 групі спостерігається зниження показників переживання цілей майбутнього (39,7 %; 38,9 %), емоційної насиченості життя (34,8 %; 33,5 %) та ставлення до себе як до творців свого життя (23,6 %; 24,2 %). Показники переживання керованості життя й задоволеності самореалізацією зростають у 2 групі, далі знижуються, стабілізуючись у 1 групі.

Таблиця 1

Узагальнені показники смыслові сфери досліджуваних із різним рівнем професійної надійності за методикою «Тест смысловиттєвих орієнтацій» Д. О. Леонтьєва (модифікація методики «Purpose-in-Life» Дж. Крамбо, Л. Махолік), %

Показники смыслові сфери обстежуваних	1 група			2 група			3 група		
	В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н
Субшкала 1 (цілі)	20,0	40,3	39,7	24,7	36,4	38,9	35,7	43,2	21,1
Субшкала 2 (процес)	21,5	43,7	34,8	21,3	45,2	33,5	31,4	42,8	25,8
Субшкала 3 (результат)	19,8	54,5	25,7	34,7	52,0	13,3	32,7	53,2	14,1
Субшкала 4 (локус контролю-Я)	57,4	18,5	24,1	51,8	20,7	27,5	46,9	37,4	15,7
Субшкала 5 (локус контролю-життя)	36,7	39,7	23,6	27,2	48,6	24,2	26,3	50,7	23,0

Примітка: відмінності між групами достовірні на рівні статистичної значущості $p \leq 0,05$

Так, у 3 та 2 групі спостерігається зниження смысловиттєвих цілей, покликань, намірів (субшкала 1). Також у 3 групі знижуються показники п'ятої субшкали (Локус контролю-життя), що виражає невпевненість у принциповій можливості самостійного здійснення життєвого вибору.

Спираючись на технологію, розроблену Дж. Келлі та його послідовниками, і зважаючи на специфіку досліджуваної професійної вибірки, було здійснено модифікацію методу, яка полягала в роботі за двома напрямками: визначення змісту та кількості елементів рольового списку; визначення кількості та способу виявлення конструктів.

Досліджуваним особам пропонувався список заданих конструктів – можливих уявлень (категорій) про якості правоохоронця. Цей список складався з тезауруса особистісних рис. Робота над його побудовою здійснювалась у два етапи. На першому – в якості лексичного матеріалу було використано: набір особистісних рис, отриманих у процесі бесід з експертами (15 керівників ОВС України зі стажем роботи на керівній посаді не менше 5 років, у підпорядкуванні яких знаходиться не менше 10 співробітників); 55 біполяр-

них конструктів з анкети «Експертна оцінка особистості співробітника» Б. Г. Бовіна; еталонні психографічні описи, отримані під час професіографічного аналізу, а також експериментальної процедури «репертуарні грати», яку було здійснено за допомогою методу триад. Для виявлення семантичних зв'язків між усіма словами з тезауруса експертам було запропоновано експериментальну процедуру сортування за взаємодоповненням заданих класів (ціннісно-смыслового, емоційно-вольового, когнітивного, мотиваційного та поведінкового).

Кожен клас позначався назвою тієї або іншої особистісної риси, підбраної на основі принципу мінімальної схожості усередині класоутворюючих термінів. Якщо в експерта виникали труднощі у віднесенні слова до якого-небудь класу з чотирьох передбачених, він міг записати слово до «порожного» класу; але кількість таких «нейтральних» відповідей обмежувалася: не більше чотирьох на кожні п'ять слів. У результаті на першому етапі було отримано тезаурус з 109 слів, що практично вичерпав лексику вільного генерування особистісних характеристик для виявлення особистісних конструктів професійної

свідомості працівників підрозділів превентивної діяльності за винятком стилістично некоректних або багатослівних формулювань (що становили лише 5 % від усієї безлічі виявлених конструктів).

На першому етапі було отримано перше «наближення» до тезауруса особистісних рис, виявлено основні, найбільш частотні та ємні класи слів. На їх основі було відібрано класоутворюючі терміни для другого етапу експериментальної роботи.

На другому етапі було модифіковано тезаурус – на основі зауважень експертів і поглибленого опрацювання тлумачних і орфографічних словників. На основі даних кластер-аналізу, висновків експертів і тесту особистісних конструктів було укладено новий набір класифікаторів. До нього увійшов перелік із 44 якостей, які виражалися у формі пар антагоністів, тобто в списку налічувалося 22 такі пари. Було виділено особистісні конструкти професійної свідомості працівників підрозділів превентивної діяльності (табл. 2).

Досліджуваним пропонувався список заданих конструктів – можливих уявлень (категорій) про якість працівника. Цей список містив перелік 44 якостей,

які висловлювалися у формі пар антагоністів, тобто в списку надавалося 22 такі пари.

У дослідженні кількісній обробці піддавалися всі індивідуальні матриці. Це створювало можливість для розкриття внутрішньої картини професійного досвіду досліджуваних для аналізу тієї системи категорій, через призму якої кожний досліджуваний бачить свою професію. Вважаємо, що така індивідуально зорієнтована діагностика реалізує особистісний принцип дослідження.

Аналіз індивідуальних матриць дозволив виявити істотні відмінності категоріальних структур серед груп досліджуваних. Кожний випробуваний, заповнюючи таблицю пропонованих конструктів, визначав ранг декларованих і досліджуваних (тобто віднесених до себе) категорій і таким чином створював індивідуальну матрицю, яка обчислювалася методом рангової кореляції Ч. Спірмена.

У дослідженні на підставі обробки індивідуальних матриць випробовуваних було побудовано сумарну матрицю окремо для кожної групи. Аналіз результатів показує, що чим вище коефіцієнт рангової кореляції, тим вище однорідність як індивідуальних, так і групових матриць.

Таблиця 2

Особистісні конструкти (уявлення про надійного поліцейського)

№	Конструкти	Елементи				
		1	2	3	...	22
1.	Надійний працівник – не надійний працівник					
2.	Розвинена відповідальність – не розвинена відповідальність					
3.	Проявляє принциповість в правоохоронній діяльності – не дотримується принципів правоохоронної діяльності					
4.	Самоконтроль в прийнятті рішень – спонтанність в прийнятті рішень					
5.	Спрямований на організацію превентивної діяльності – не орієнтований на організацію превентивної діяльності					
6.	Усвідомлює свою відповідальність перед моральними цінностями та ідеалами – не усвідомлює свою відповідальність перед моральними цінностями та ідеалами					
7.	Здатен протистояти нормам вузькогруповою і егоїстичної моралі – не здатен протистояти нормам вузькогруповою і егоїстичної моралі					
8.	Толерантний – не є толерантним					
9.	Володіє відновними практиками для вирішення конфліктних ситуацій – не володіє відновними практиками для вирішення конфліктних ситуацій					
10.	Володіє високою психологічною культурою – не володіє високою психологічною культурою					
11.	Орієнтований на професійні досягнення – не орієнтований на професійні досягнення					
12.	Високий рівень правосвідомості – низький рівень правосвідомості					
13.	Вільна орієнтація в теорії права – задовільне знання теорії права					
14.	Має високі інтелектуальні здібності – не володіє високими інтелектуальними здібностями					
15.	Вважає, що для досягнення правопорядку вирішальну роль відіграють поліцейські превентивні заходи - вважає, що для досягнення правопорядку вирішальну роль відіграють поліцейські заходи примусу					

№	Конструкти	Елементи				
		1	2	3	...	22
16.	Проактивний стиль діяльності – стереотипний стиль діяльності					
17.	Впевнена поведінка – невпевнена поведінка					
18.	Приймає обґрунтовані рішення – рішення не обґрунтовані					
19.	Має стійкі патріотичні переконання – патріотичні переконання не мають принципового значення					
20.	Має індивідуальний стиль діяльності – типовий стиль діяльності					
21.	З ним приємно працювати – психологічна несумісність					
22.	Стійкий до стресогенних впливів – не є стійким до стресогенних впливів					

Узгодженість матриць згідно із запропонованими конструктами всередині кожної з груп досліджуваних є досить високою (табл. 3).

Таблиця 3

**Узгодженість матриць із заданими конструктами
всередині досліджуваних груп**

Досліджувані	1 група	2 група	3 група
Коефіцієнт кореляції R	0,94	0,76	0,64
	$p \leq 0,01$	$p \leq 0,01$	$p \leq 0,01$

Висока міра узгодженості матриць даних груп свідчить про їх однорідність на рівні провідних зв'язків. Це дає підставу стверджувати, що категоріальні структури професійних уявлень всередині кожної групи схожі між собою і свідчать про єдність семантичного простору при оцінці характеристик поліцейського.

Кластерний аналіз дозволив виділити структуру семантичних ознак (конструктів) ставлення особистості до професійної діяльності:

- перший кластер включає такі конструкти, як: «приймає обґрунтовані рішення», «впевнена поведінка», «орієнтований на професійні досягнення», «надійний працівник». Загальним змістом, що поєднує ці конструкти, є активність і професійність діяльності. Цей чинник віддзеркалює професійну оцінку діяльності поліцейського та є більш значним для представників третьої групи;

- другий кластер поєднує індивідуальні характеристики особистості поліцейського: «стійкий до стресогенних впливів», «з ним приємно працювати», «має стійкі патріотичні переконання», «має високі інтелектуальні здібності», «толерантний», «самоконтроль у прийнятті рішень», «володіє високою психологічною культурою». Цей фактор включає конструкти, що характеризують індивідуальні особливості діяльності поліцейського. Є більш значним для представників третьої групи та представлений у першій і другій групах досліджуваних повною мірою;

- третій кластер включає такі конструкти: «проявляє принциповість у правоохоронній діяльності», «має індивідуальний стиль діяльності», «спрямований на організацію превентивної діяльності», «проактивний стиль діяльності». Цей фактор відображає переважно структурно-функціональні аспекти діяльності,

включає конструкти, що характеризують стиль діяльності поліцейського;

- четвертий кластер віддзеркалює ціннісну характеристику особливостей діяльності правоохоронця: «вважає, що для досягнення правопорядку вирішальну роль відіграють поліцейські превентивні заходи», «здатен протистояти нормам вузькогрупової й егоїстичної моралі», «усвідомлює свою відповідальність перед моральними цінностями й ідеалами», «вільна орієнтація в теорії права», «володіє відновними практиками для вирішення конфліктних ситуацій», «високий рівень правосвідомості», «розвинена відповідальність». Цей кластер охоплює конструкти, які характеризують вимоги, яким повинні відповідати професійні та особистісні якості діяльності правоохоронця й їх відповідність професії. Представники другої та першої груп демонструють наявність цих кластерів в індивідуальних матрицях у більшості досліджуваних, що можна трактувати як можливість розширення системи професійних знань і наповнення категоріальної структури правової свідомості. Враховуючи цей факт, можна прогнозувати, що механізми дії норм права, окрім детермінуючої та регулятивної функції у забезпеченні правової поведінки, ще лежать в основі створенні індивідуальних, суб'єктивних версій для аргументації та вибору дій у професійній ситуації.

У кореляційній матриці досліджуваних третьої групи було зафіксовано значущі зв'язки конструкта «надійний працівник» з такими конструктами, як-от: «з ним приємно працювати» ($r = 0,84$; $p \leq 0,01$); «толерантний» ($r = 0,79$; $p \leq 0,001$); «приймає обґрунтовані рішення» ($r = 0,78$; $p \leq 0,001$); «володіє високою психологічною культурою» ($r = 0,72$; $p \leq 0,01$); «впевнена поведінка» ($r = 0,71$; $p \leq 0,01$); «має високі інтелектуальні здібності» ($r = 0,68$; $p \leq 0,01$). Аналіз кореляційної матриці третьої групи свідчить про схиль-

ність сприймати образ правоохоронця, спираючись на індивідуальні особливості та професійну оцінку діяльності. Разом з тим у структурі семантичних уявлень належного пріоритету структурно-функціональному аспекту діяльності, комплексу професійних якостей та індивідуальних особливостей, які відповідають профілю професії, не було визначено.

Аналіз групової матриці досліджуваних другої групи виявив значущі зв'язки конструкта «надійний працівник» із такими конструктами: «самоконтроль у прийнятті рішень» ($r = 0,84$; $p \leq 0,001$); «стійкий до стресогенних впливів» ($r = 0,81$; $p \leq 0,001$); «має стійкі патріотичні переконання» ($r = 0,80$; $p \leq 0,001$); «спрямований на організацію превентивної діяльності» ($r = 0,78$; $p \leq 0,001$); «проактивний стиль діяльності» ($r = 0,78$; $p \leq 0,001$); «має високі інтелектуальні здібності» ($r = 0,72$; $p \leq 0,01$); «вільна орієнтація в теорії права» ($r = 0,71$; $p \leq 0,01$); «високий рівень правосвідомості» ($r = 0,69$; $p \leq 0,01$); «розвинена відповідальність» ($r = 0,64$; $p \leq 0,01$).

У кореляційній матриці досліджуваних першої групи уявлення про «надійного працівника» значуще пов'язане з такими його характеристиками: «високий рівень правосвідомості» ($r = 0,92$; $p \leq 0,001$); «спрямований на організацію превентивної діяльності» ($r = 0,90$; $p \leq 0,001$); «вважає, що для досягнення правопорядку вирішальну роль відіграють поліцейські превентивні заходи» ($r = 0,88$; $p \leq 0,001$); «усвідомлює свою відповідальність перед моральними цінностями й ідеалами» ($r = 0,87$; $p \leq 0,001$); «має стійкі патріотичні переконання» ($r = 0,86$; $p \leq 0,001$); «володіє відновними практиками для вирішення конфліктних ситуацій» ($r = 0,83$; $p \leq 0,001$); «проактивний стиль діяльності» ($r = 0,80$; $p \leq 0,01$); «проявляє принциповість у правоохоронній діяльності» ($r = 0,77$; $p \leq 0,001$); «лідерські якості» ($r = 0,77$; $p \leq 0,001$); «має індивідуальний стиль поведінки» ($r = 0,72$; $p \leq 0,01$); «володіє високою психологічною культурою» ($r = 0,59$; $p \leq 0,01$). Інтерпретуючи семантичний простір представників цих груп, можна вести мову про розширення спектру застосування конструктів у сприйнятті образу «надійного поліцейського», що свідчить про наявність більшої кількості конструктів, які можна класифікувати як суперординатні (найважливіші смислові утворення особистості, цінності, відмінні стабільністю та висо-

кою опірністю змінам у соціальній ситуації). Вагому долю серед категоріальної структури посідають конструкти, що описують ціннісну характеристику особливостей діяльності правоохоронця. Ця тенденція більш характерна для представників першої групи.

Висновки

Проблема забезпечення надійності персоналу поліції повинна розв'язуватися насамперед через вивчення тих особистісних структур, що забезпечують стабільність і оптимальний рівень особистісно-функціонально-діяльнісних показників працівників на різних рівнях соціокультурного простору. На перший рівень у системі надійності персоналу поліції висуваються аксіологічні чинники, і в першу чергу – фактори гуманістичної спрямованості, що передбачають високий ступінь поваги та допомоги людям, чуйність, саморозвиток і творчість, духовне задоволення.

Розроблений комплекс психодіагностичних методів емпіричного дослідження професійної надійності працівників підрозділів превентивної діяльності дозволив виявити структуру індивідуально-психологічних особливостей працівників із різним рівнем професійної надійності.

Для досліджуваних з оптимальним рівнем професійної надійності поширеним є таке сприйняття образу професії, яке можна інтерпретувати як утвердження на практиці через професійну діяльність таких категорій як «добро», «чесність», «гідність», «право», «справедливість», «гуманність». Таке розуміння свого призначення в професії стимулює процеси самореалізації, самовдосконалення та відчуття задоволеності від праці, її значущості для громадянського суспільства, формуючи тим самим своєрідний «ціннісно-смісловий контент», який блокує процеси професійної деформації та особистісні трансформації, що стають на заваді виконання професійного боргу та знижують надійність діяльності.

Результати факторного аналізу свідчать про те, що надзвичайно важливим з погляду надійності є внутрішнє безперервне й якісне відтворення особистістю поліцейського моральних цінностей під час превентивної діяльності; тільки за умови інтерналізації цінностей гуманістичної спрямованості можна говорити про надійність діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бессонова Ю. В. Ценностные предпосылки профессиональной надежности [Электронный ресурс] / Ю. В. Бессонова // Перспективные разработки науки и техники. – 2011. – №28 – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/28_PRNT_2011/Psihologia/10_94600.doc.htm (дата обращения 10.10.2017).
2. Бовин Б. Г. Информативность экспертных оценок и самооценок в задачах профессиональной психодиагностики / Б. Г. Бовин, А. Н. Лебедев, Т. И. Литвинова, А. М. Раков // Вестник Томского

государственного педагогического университета – 2007. – Вып. 10 (73) – С. 81-88.

3. Волков А. А. Трансформации ценностно-смысловой сферы сотрудников милиции общественной безопасности как психологические барьеры в их успешной профессиональной самореализации / А. А. Волков // Вестник Института Дружбы народов Кавказа «Теория экономики и управление народным хозяйством». – Ставрополь: 2010, № 3 (15). – С.125-128.

4. Куашева Е. Р. Жизнестойкость и ценностно-смысловые предпочтения личности: согласованность и противоречия (на материале сотрудников органов внутренних дел) / Е. Р. Куашева // Вестник адыгейского государственного университета. Серия: педагогика и психология. – № 3. – 2011. – С. 173–178.

5. Леонтьев Д. А. Тест смысло-жизненных ориентации (СЖО). 2-е изд. / Д. А. Леонтьев – М.: Смысл, 2000. – 18 с.

6. Малеев Д. В. Психологічні чинники розвитку професійної надійності працівників підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України : дис. канд. псих. наук : 19.00.06 / Малеев Денис Вікторович. – Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2016. – 334 с.

7. Стрижов Е. Ю. Нравственно-психологические детерминанты мошенничества : дис. ... д-ра психол. н. : 19.00.06 / Стрижов Евгений Юрьевич – М.: Акад. упр. МВД РФ, 2011. – 400 с.

REFERENCES

1. Bessonova, Iu. V. (2011). Tsennostnye predposylki professionalnoi nadezhnosti [Valuable preconditions for professional reliability] *Perspektivnye razrabotki nauki i tekhniki – Perspective developments of science and technology*, 7. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/28_PRNT_2011/Psihologia/10_94600.doc.htm1 [in Russian].

2. Bovin, B. G., Lebedev, A.N., Litvinova, T.I., Rakov, A.M. (2007). Informirovannost ekspertnykh otsenok i samoocenok v zadachakh professionalnoi psikhodiagnostiki [Informativeness of expert assessments and self-assessments in the tasks of professional psychodiagnosics]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta – Tomsk State Pedagogical University Bulletin*, 10 (73), 81-88 [in Russian].

3. Volkov, A. A. (2010). Transformatsii tsennostno-smyslovoi sfery sotrudnikov militsii obshchestvennoi bezopasnosti kak psikhologicheskie barery v ikh uspekhnoi professionalnoi samorealizatsii [Transformation of the value-semantic sphere of public security police officers as psychological barriers in their successful professional self-realization]. *Vestnik Instituta Druzhy narodov Kavkaza «Teoriia ekonomiki i upravlenie narodnym khoziaistvom» – Bulletin Peoples' Friendship Institute of the Caucasus «Theory of economics and national economy management»*, 3 (15), 125-128 [in Russian].

4. Kuasheva, E. R. (2011). Zhiznesteikost i tsennostno-smyslovyie predpochteniiia lichnosti: soglasovannost i protivorechiia (na materiale sotrudnikov organov vnutrennikh del) [Stead-fastness and value-semantic preferences of the person: the coordination and contradictions (s shown by the material of law-

8. Crumbaugh J. S. Cross-validation of Purpose-in-Life Test based on Frankl's concept / J. S. Crumbaugh // *J. of Individual Psychology*, vol. 24, 1968, May. P. 74 – 81.

9. Crumbaugh J. S. An experimental study in existentialism: The psychometric approach to Frankl's concept of noogenic neurosis / J. S. Crumbaugh, L. T. Maholick // *J. of Clinical Psychology*, vol. 20, 1964, 2. P. 200 – 207.

10. Kelly G. A. A theory of personality: The psychology of personal constructs / G. A. Kelly. – Oxford, England: W. W. Norton, 1963. – 261 p.

11. Maleev D. V. Psychological factors of reliability of professional activity of employees of Internal Affairs Bodies / D. V. Maleev // *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. Issue: 1 (13) – Publishing office: Accent graphics communications – Hamilton, ON, 2016. – P. 55-72.*

enforcement body employees)]. *Vestnik adygeiskogo gosudarstvennogo universiteta. Serii: pedagogika i psikhologiia – Bulletin of the Adyge State University. Series «Pedagogy and Psychology»*, 3, 173-178 [in Russian].

5. Leontev, D. A. (2000). *Test smyslozhiznennykh orientatsii (SZhO) [Test of meaningful orientations]*. Moscow: Smysl [in Russian].

6. Malieiev, D.V. (2016). Psykholohichni chynnyky rozvytku profesiinoi nadiinosti pratsivnykiv pidrozdiliv prevyivnoi diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy [Psychological factors in the development of professional reliability of the employees of the preventive activities of the National police of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kharkiv: Khark. nats. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian].

7. Strizhov, E. Iu. (2011). Nравstvenno-psikhologicheskie determinanty moshennichestva [Moral and psychological determinants of fraud]. *Doctor's thesis*. Moscow: Akad. upr. MVD RF [in Russian].

8. Crumbaugh, J. S. (1968). Cross-validation of Purpose-in-Life Test based on Frankl's concept. *J. of Individual Psychology*, 24, 74–81.

9. Crumbaugh, J. S. & Maholick, L.T. (1964). An experimental study in existentialism: The psychometric approach to Frankl's concept of noogenic neurosis. *J. of Clinical Psychology*, 20, 200-207.

10. Kelly, G. A. (1963). *A theory of personality: The psychology of personal constructs*. Oxford, England: W. W. Norton.

11. Maleev, D. V. (2016). Psychological factors of reliability of professional activity of employees of Internal Affairs Bodies. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 1 (13), 55-72.

Denys Malieiev,
*PhD (Candidate of Psychological Sciences), associate professor,
Department of Personal Psychology and Development,
Donetsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education,
47, V, Stusa Str., Kramatorsk, Ukraine*

**STUDY OF VALUE SYSTEM OF EXPERTS WITH
DIFFERENT LEVELS OF PROFESSIONAL INTEGRITY**

The paper deals with the issue of psychological support in the context of the development of professional integrity of experts working for the departments of preventive activities of the National police of Ukraine. The study has involved 218 experts working in various Police Departments in Donetsk region. The research is based on the following methods: Professional Integrity Personal Inventory by Ye. Strizhov, Worker's Personality Expert Evaluation by B. Bovin, Value Orientations Test by D. Leontiev, a modified variant of The Repertory Grid by G. Kelly, which have made it possible to examine the specifics of the semantic (conceptual) system of the respondents having different levels of professional integrity, to find out personal constructs of these experts' professional awareness as well as their conceptual ideas about a flawless image of a reliable policeman based on the analysis of their professionally important qualities and work in general. A professional image of the respondents having the optimal level of professional integrity can be interpreted through the use of such categories as kindness, honesty, dignity, right, justice, and humanity. Such an understanding of one's destination in a profession stimulates processes of self-fulfillment, self-development and sense of being satisfied with one's work, forming a certain "value content", which prevents the processes of professional deformation and negative personal transformations reducing professional integrity of an expert. It has been empirically proved that moral and value determination of personality's behavior is a psychological factor contributing to the development of experts' professional integrity.

Keywords: professional integrity, professionally important qualities, personal constructs, value orientations.

Подано до редакції 10.10.2018

Рецензент: д. психол. н. О. Гульбс
